

Åsa Magnusson
Att gå vilse
Om En dåre fri av Beate Grimsrud

Vad händer när gränserna mellan en människa och hennes omvärld är oklara? När hon varken vet vilket kön eller vilket land hon hör hemma i? Och när en så fundamental gräns som den mellan natt och dag inte är möjlig att upprätthålla?

Utanför mitt sovrumsfönster finns det träd. Jag tycker om att vakna med blicken i trädkronorna. Grenarna utgör en struktur jag kan följa; det finns olika riktningar uttalade i grenverket, men jag väljer själv var jag vilar blicken.

När jag var ung flyttade jag ofta och lärde mig att människors fotsulor låter olika i olika trappuppgångar, att vägar är fyllda av dofter och minnen, och att de röster som omger en människa kan bytas ut, försvinna. Ordning av olika slag är tillfällig. Att hitta samband och mönster är ett sätt att förhålla sig till det som är i rörelse, förändras.

I Beate Grimsruds *En dåre fri* lever huvudpersonen Eli långt från alla vedertagna strukturer. Inledningsvis får läsaren veta att Eli är såväl ett flicknamn som ett pojknamn och att det betyder »min Gud« på hebreiska. Romanen växlar mellan att återge scener från Elis uppväxt i Norge, hennes begynnande och så småningom framgångsrika tillvaro som författare i Sverige, och hennes möte med den psykiatriska vården. Bitvis finns utdrag ur hennes patientjournaler insprängda. Som en röd tråd genom hela boken löper hennes kamp med att hitta förhållningssätt till sig själv och omgivningens mer eller mindre uttalade krav på att varje individ ska klara av att inordna sig i en mängd givna mönster.

Vad händer när gränserna mellan en människa och hennes omvärld är oklara? När hon varken vet vilket kön eller vilket land hon hör hemma i? Och när en så fundamental gräns som den mellan natt och dag inte är möjlig att upprätthålla?

Man kan, som Elis pappa när han kör bil och tappar orienteringsförmågan, välja att följa efter någon annan som förhoppningsvis kan peka ut riktningen. Eller man kan,

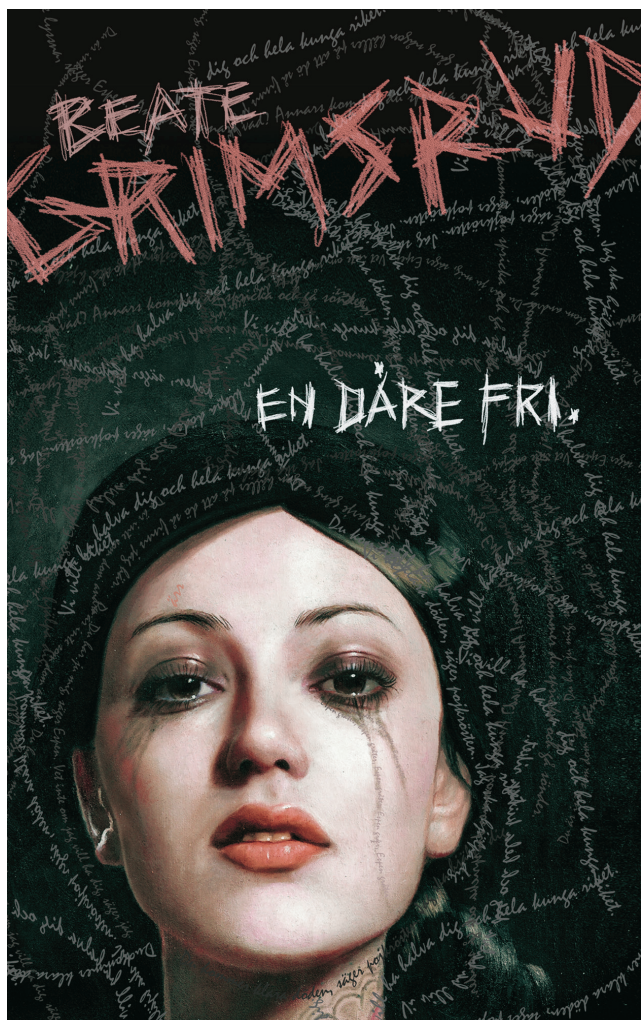
som Eli, försöka att härbärgera motsättningarna, förvirringen, och den frihet som kan följa med det.

Eli har ljust, lockigt hår som en prinsessa, men älskar att spela fotboll och bandy. Hon är dyslektiker och läser så illa att hennes fröken börjar gråta, men hon älskar att hitta på berättelser. Hon förvånas över sin stödlärares oförmåga att inse att man faktiskt kan bli det man vill, att man trots att man är dyslektiker kan bli författare. Sådant vet Eli.

Eli är omgiven av människor och röster. Vissa, som syskonen i Norge och författarvännerna i Sverige, utgör viktiga hållpunkter i tillvaron. Även andra, som de läkare, patienter och vårdare hon möter i psykiatri blir människor som får betydelse i hennes arbete med att hitta en struktur i det dagliga livet.

Utöver dessa verkliga personer finns det en rad personer som bara ger sig till känna för Eli. Där är Espen som första gången visar sig när Elis klass ska spela teaterstycket om Espen Askeladd och Eli inget hellre önskar än att få spela den talföre Espen, men istället får rollen som ouppnåelig prinsessa. Där är de mer våldsbenägna Erik och Emil och så småningom dyker även den känslige och begåvade konstnärsprinsen Eugen upp. Periodvis håller de sig undan, men ibland tar de över och griper in i tillvaron. Ofta blir resultatet att Eli måste söka upp den psykiatriska vården eller tvångsomhändertas.

Det är en bitvis mörk bild av psykiatri Grimsrud målar upp i sin beskrivning av biverkningarna av övermedicinering, bältesläggningar och omstruktureringar som inte alltid gynnar patienten. Samtidigt finns det ljusglimtar, framförallt gestaltad i engagerad och outtröttlig vårdpersonal som visar att det finns plats för människor som Eli.

Som läsare blir man gång på gång varse att gränserna mellan ett kreativt kaos och ett destruktivt kaos ligger nära varandra.

En söndag i september går jag vilse. Jag är i skogen, men varken stammar eller grenverk är till någon hjälp när jag ska försöka hitta rätt. Väl ute ur skogen ligger husen inte där de ska och vägen är på fel ställe. Rådvill blir jag stående i skogskanten, vet inte vilken riktning jag ska ta. När den första förvirringen lagt sig sprider sig en lätthet i kroppen. Ingen, allra minst jag själv, vet var jag är. Platsen jag befinner mig på kan vara vilken plats som helst. Människorna jag ser en bit bort, okända. Med förlusten av sammanhang följer en frihet, friheten att kliva in i ett nytt sammanhang, eller som jag gör nu, stanna kvar på avstånd och betrakta för att skapa nya tänkbara sammanhang. Skogskanten jag står i är inte bara en gräns mellan skog och kulturlandskap utan även en gräns mellan att delta och att inte göra det.

Jag tänker att det är en liknande frihet Eli upplever när hon mår bra. När hon är stark rymmer hon alla motsättningar, hon är mannen *och* kvinnan, den som hör hemma i flera länder, och den som förmår att se sammanhang där de vanligtvis inte kan uppfattas. Men risken finns hela tiden att hon tappar balansen och hamnar i kaoset, förvirringen. Att ögonblicket när oigenkännligheten infinner sig inte rymmer något annat än smärta.

Ändå ska nog bokens titel läsas med betoning på det sista ordet. Den som av andra uppfattas som en dåre äger många gånger en säregen frihet. ■